

Vitis Türlerinin Süs Asması Olarak Kullanılması ve Gelişme Olanakları

Birhan KUNTER^{1*}, Hande TAHMAZ KARAMAN²

¹Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Ankara; ORCID: 0000-0001-7112-1908

²Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Ankara; ORCID: 0000-0003-4842-6441
Gönderilme Tarihi: 9 Eylül 2024 Kabul Tarihi: 2 Ocak 2025

ÖZ

Vitaceae familyası, yaprak ve çiçek yapıları ile farklılık gösteren, tutunma organları olan sülükleri ile sarılıcı ve odunsu gövdeye sahip, ağaç benzeri veya çalı formunda bitkilerin yer aldığı büyük asma ailesidir. Dünya üzerinde ılıman iklim kuşağından tropiklere kadar uzanan geniş bölgelere adapte olmuş zengin genetik kaynaklara sahip olan *Vitaceae* familyası farklı kullanım değerleri sunmaktadır. Kuzey Amerika, Çin, Japonya ve Okyanusya kökenli *Ampelopsis* Michx., *Cissus* L., *Parthenocissus* Planch. ve *Tetrastigma* (Miq.) Planch. cinsleri içerisinde yer alan tırmanıcı süs bitkisi formları, dış mekan peyzaj planlamalarında kullanılmaktadırlar. Familyada *Vitis* L. cinsi, dünya üzerinde 90'dan fazla ülkede doğal ya da adaptasyon yoluyla yayılım göstermiş olan türleri ile öne çıkmaktadır. Dünyanın en eski bitkilerinden olan *Vitis* türlerinin birincil düzeyde meyvelerinden yararlanılmaktadır. Diğer taraftan asmalar, gövde ve sürgünlerinin kolay şekil almaları, yaprak şekli ve renklerindeki dekoratif farklılıklar nedeniyle sarılıcı ve tırmanıcı süs bitkisi olarak da kullanılmaktadırlar. *Vitis* türlerinde genetik kaynaklardan seçilmiş varyetelerin yanı sıra, asma ıslahı çalışmalarında, özellikle hastalık ve zararlılara dayanıklılık ıslahı süreçlerinde türler arası melezlerden süs asması olarak yararlanılması ilgi alanı olmaya başlamıştır. Bu derleme çalışmasında, *Vitaceae* familyasının yalnız *Vitis* cinsi içerisinde yer alan ve süs asması olarak kullanılan türler ile türler arası melezlerin tanıtılması ve süs asmalarının geleceğe yönelik potansiyelinin irdelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Süs asması, *Vitis* sp., tırmanıcı bitki, yaprak rengi, yaprak şekli

The Use and Development Opportunities of *Vitis* Species as Ornamental Vine

ABSTRACT

The *Vitaceae* family is a vast group of species collectively known as “grapevines”, which exhibit a remarkable diversity in their leaf morphology and flower structure. Members of the family are typically shrubs or woody climbers with tendrils. The *Vitaceae* family offers a wide range of uses through its rich genetic resources, which are adapted to many regions of the world, from temperate to tropical climates. Climbing ornamental plant forms within the genera *Ampelopsis* Michx., *Cissus* L., *Parthenocissus* Planch. and *Tetrastigma* (Miq.) Planch. originating from North America, China, Japan and Oceania are used in outdoor landscape planning. The genus *Vitis* L. stands out in the family with its species that have spread naturally or through adaptation in more than 90 countries around the world. The *Vitis* species one of the oldest plants in the world, are primarily used for their fruits. On the other hand, grapevines are also used as creeping and climbing ornamentals. This is due to the ability to easily train their stems and shoots, and the decorative differences in leaf shape and color. In addition to selected varieties from the genetic resources within *Vitis* species, using interspecific hybrids as ornamental vines has become an area of interest in grape breeding studies, particularly in disease and pest resistance. The aim of this study is to present the ornamental value of the *Vitis* species and interspecific hybrids that are used as ornamental grapevines within the genus *Vitis* and the ornamental potential of grapevines for the future.

Keywords: Ornamental vine, *Vitis* sp., climbing plants, leaf color, leaf shape

GİRİŞ

Yeşil alanların planlanması ve oluşturulması sağlıklı ve sürdürülebilir toplumsal yaşamın gereğidir. Modern peyzaj planlamaları yalnız görsel değil öğretici yaklaşımlar ile toplumda farkındalık oluşturmayı hedefleyen tasarımlar içermektedir. Bunlardan biri, ekolojiye özgü doğal yaşam unsurlarının sergilenmesi yoluyla genetik kaynakları

tanınması ve koruması bilincinin uyarılmasıdır. Asmalar, taksonomik olarak *Vitaceae* familyası içerisinde 16 cins ve 950 tür ile tanımlanan, küçük ağaççık, çalı veya odunsu sarmaşık formunda, sarılıcı, tırmanıcı bitkilerin yer aldığı büyük bir ailedir [1]. İliman iklim kuşağından tropiklere kadar uzanan geniş bölgelere adapte olmuş, zengin genetik kaynaklar farklı kullanım alanları sunmaktadır. Kuzey Amerika, Çin, Japonya ve Okyanusya kökenli

*Sorumlu yazar / Corresponding author: marasali@agri.ankara.edu.tr

gruplardan *Ampelopsis*, *Cissus*, *Parthenocissus* ve *Tetrastigma* cinsleri içerisinde yer alan tırmanıcı süs bitkisi formları dış mekân peyzaj planlamalarında kullanılmaktadırlar. Familyanın en iyi bilinen grubu ise *Vitis* asmalarıdır. *Vitis* asmaları, başta *Vitis vinifera* L. türü olmak üzere birinci derecede tüketim amaçlı ürünlerinden yararlanılan asmalar ile bağcılık kültürünün anaçları olan Amerikan türlerinden oluşmaktadır.

Asmalar, insanlık tarihine tanıklık etmiş türlerdir. Tarihin gelişim süreçlerine paralel olarak asma türleri de biyoçeşitlilik kazanmış, değerlendirilme biçimleriyle geniş coğrafyalara yayılmıştır. *Vitis* türleri içerisinde insanın beslenme amaçlı kullandığı ilk tür olan *Vitis vinifera* L., şölen ve süsleme ihtiyaçlarına da cevap vermiştir. Dikey bahçe sanatının dünyadaki ilk ve “harika” kategorisinde tescil edilmiş örneği olan “Babil’in Asma Bahçeleri” (M.Ö. 704-681), efsane olmanın ötesinde somut varlığına ilişkin arkeolojik tartışmalar olsa da [2], birçok farklı bitki ile birlikte asmaların, mühendislik gerektiren teras bahçe mimarisinde kullanıldığına işaret etmektedir. Buna göre süs asma olarak kullanılan ilk türün *Vitis vinifera* L. olduğu söylenebilir. İlk çağın antik uygarlıklarına ait arkeolojik buluntular *Vitis vinifera* L.’ye şekil verildiğini, saray ve bahçelerde kullanıldığı desteklemektedir [3, 4]. Antik çağın son döneminde Hıristiyanlık inancının yaygınlaşmasıyla birlikte *Vitis vinifera* L. türü kilise ve manastırların sembol bitkisi olmuştur. Orta çağın sonunda ise Amerika kıtasının keşfi ve buraya özgü asmaların tanınmasından sonra Avrupa’ya transfer edilen bazı Amerikan türleri ve melezleri de park ve bahçelerde süs asma olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yakın tarihin entansif tarım kültürünün bir parçası olan bağ alanlarında ise, yalnız ekonomik değil, aynı zamanda yaşam alanlarının sosyal ve kültürel biçimlendirilmesinde uygarlık sembolü olmayı sürdürmektedirler.

Bu çalışmada, *Vitis* türlerinin süs asma olarak kullanılması ve süs asmalarının geleceğe yönelik potansiyelinin irdelenmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Çalışmada yerli ve yabancı kaynaklar taranarak *Vitis* cinsi içerisinde yer alan türlerin süs asma olarak kullanılmalarına ait bilgiler toplanmış ve türlerin tanıtımı yapılmıştır. Asma ıslahı çalışmalarında güncel kaynak verileri değerlendirilmiş, türler arası melezlerin tasarım bitkisi olarak kullanım örnekleri tespit edilmiştir. Geleceğe dönük potansiyel, ulaşılan kaynaklar üzerinden yorumlanmıştır. Tür ve tasarımların sunulmasında orijinal görsellerin yanında uluslararası

paylaşımlardan yararlanılmış ve ilgili kaynaklar ile internet sitelerine atıf yapılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Vitis Türlerinin Peyzaj Tasarımlarında Kullanılması

Vitis türleri, tırmanıcı olmaları, kolay şekillendirilebilen habitus özellikleri, yaprak şekilleri ile sonbaharda yeşilden, sarı ve kırmızının farklı tonlarına değişen renk yelpazesi, üzüm tanelerinin oluşturduğu dekoratif salkımların renk ve şekillerinden yararlanılarak dış mekân peyzaj planlamalarında süs asma olarak değerlendirilmektedirler. Tasarım bitkisi olarak tercih edilmelerini güçlendiren özellikleri yeşil dokunun arttırılması ve yapı yüzeylerinin örtülmesinde hızlı ve renkli çözümler sunmaları ve fonksiyonel kullanıma sahip olmaları şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca üzümleri ticari değere sahip olmayan asmaların dış mekân bitkisi olarak değerlendirilmesi gen kayıplarının önlenmesinde önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir [5].

Asmalar geleneksel bitkilendirme tasarımlarında: (1) gölgeleme elemanı olarak dekoratif asma çardakları, (2) sınır ve perdeleme elemanı olarak çit, giz perdesi bitkisi, (3) vurgu elemanı ve dekoratif tamamlayıcı, (4) kaplama elemanı olarak yüzey örtücü bitki niteliğinde kullanılmaktadır. Geleneksel kullanım biçimlerine ait yerel ve yabancı örnekler Şekil 1’de sunulmuştur. Asmalar ve diğer sarmaşık türlerin kullanılması talebi konut bahçeleri için planlanan tasarımlarda karşılaştırılmıştır. Bu çalışmaya göre, asmaların yaprak ve meyvelerinden yararlanılma isteği nedeniyle tercih edilen bitkiler olduğu belirtilmiştir [6].

Asmalar büyük alanlarda sergi ögesi veya bağ konseptinde sürdürülebilir dış mekân tasarım bitkisi olarak kullanıma uygun bitkilerdir. Modern kırsal planlama örnekleri içerisinde asmalar; (1) botanik bahçelerinde genetik miras ögesi, (2) önoturizm ile bütünleştirilmiş bağ tesisleri ve (3) kent bağcılığı oluşumlarında fonksiyonel özellikleri ve yetiştirme teknikleriyle; tarih, ekoloji, genetik kaynaklar, yeşil şehirler düşünceleri bütünleştirilmeye son derece uygundur [7, 8]. Bu kapsamda iki örnek planlama ise Şekil 2’de sunulmuştur.

Dekoratif asmaların tasarımında çok yıllık gövdenin yükseltilmesi veya uygun şekil verilmesi için iklim ile uyumlu çeşit seçimi, kış ve yaz budamaları ile bağcılık tekniğinin kuralları uygulanmalıdır.

Şekil 1. a: Ev avlusunda (Çandarlı/İzmir) çardak asması (fotoğraf: Birhan Kunter); b: Taş yapı yüzeyini kaplamada (Van) yerel çeşitlerin kullanılması (fotoğraf: Sevil Cantürk); c: Sarılıcı ve renk etkisi kullanılmış süs asması [8]; d: Çit yüzeyinde dekoratif amaçlı süs asması kullanımı [9]

Şekil 2. a: Hayarkon Park-Tel Aviv'de üzüm çeşitlerinin sergilendiği zeytin-bağ alanı (fotoğraf: Birhan Kunter); b: Kent bağcılığı-Tarihi Clos Montmartre bağları-Paris [10]

Süs Asması Olarak Kullanılan *Vitis* Türleri ve Türler Arası Melezler

***Vitis vinifera* L.**

Vitis vinifera L., dünyada kültürü yapılan, diğer bir ifade ile ürünleri değerlendirilen asmaların %90'ından fazlasının dahil olduğu en önemli *Vitis* türüdür. Gen merkezi Yakındoğu, Ön Asya ve Avrupa'nın Akdeniz kıyıları ve iç kısımlarda nehir boylarıdır. Avrasya türü olarak da adlandırılır. İki alt türü bulunmaktadır. *Vitis vinifera* L. ssp. *stvestris* yabani asma, *Vitis vinifera* L. ssp. *sativa* ise yabani asmadan evrilmiş ve geliştirilmiş kültür asması olarak

sınıflandırılmaktadır. Kültürü yapılan üzüm çeşitleri oldukça büyük bir genetik havuza sahiptir. *Vitis* uluslararası çeşit kataloğunda, 12250 *V. vinifera* L. çeşidi yer almakla birlikte bunların sinonim veya homonim isimlendirmeleri dikkate alındığında, dünyada 6000 kadar üzüm çeşidinin olduğu tahmin edilmektedir [11]. Çeşitlerin öncelikli değerlendirilme şekli şaraplık, sofralık ve kurutulmalıdır. Ancak tüm çeşitlerinin kolay şekil alan gövdeleri, gösterişli yaprak alanı ve farklı renk ve büyüklükteki tanelerden oluşan salkım mimarisi, dekoratif olarak bireysel veya toplu görsel tasarım kombinasyonlarının oluşturulmasına neden olmuştur. *Vitis vinifera* L. asmalarında odunsu gövde sarılıcı olup, yaz sürgünleri üzerinde 2-6. boğumlar arasında salkımlar yer almakta, 6. boğumdan sonra sülükler bulunmaktadır. 2+0+2 dizilimi ile sürgün boyunca ilerleyen sülükler, asmanın tutunma organları olarak kuvvetli tırmanıcı özelliğinin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Ekolojiye ve talebe bağlı olarak her *vinifera* çeşidinin dış mekân tasarım bitkisi olma değeri bulunmakla birlikte, süs asma niteliğiyle daha fazla önem kazanmış iki varyetenin uluslararası kaynaklardan elde edilen kısa özellikleri aşağıda verilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. a: 'Alicante Boushet' bağı [13] ve b: 'Purpurea' asmasında [14] sonbahar renk dönüşümü

• '*Alicante Bouchet*': Şaraplık üzüm çeşidi olmakla birlikte, gelişme döneminde koyu yeşil yaprakların sonbaharda sarı, turuncu ve kırmızının çeşitli tonlarına dönüşen gösterişli yapısı ve tanelerin teinturier özelliği nedeniyle dış mekân tasarım bitkisi olarak kullanılması da oldukça yaygındır.

• '*Purpurea*': Kullanım amacı doğrudan süs asması olan varyete "Mor yapraklı asma" olarak isimlendirilir. Gelişme başlangıcında yeşilimsi-gri ve oldukça tüylü görünüme sahip yapraklar, sonbahara kadar sırasıyla bronz, leylak rengi ve ardından muhteşem koyu bordo-mor renge dönüşmektedir. Yapraklar derin lobludur. Güçlü bir asmadır. Üzümleri geç olgunlaşır ve bordo rengindedir. Kabukları kalın, iri çekirdekli ve teinturier'dir. Soğuğa dayanıklı olması önemli olup dış mekânda sürdürülebilir kullanım olanağını arttırmaktadır.

'Purpurea', RHS (Royal Horticultural Society) tarafından bahçe sanatında liyakat ödülüyle mükâfatlandırılmıştır [12].

***Vitis coignetia* Pulliat ex Planch.**

Süs asmaı olarak en iyi bilinen ve yaygın olarak kullanılan *Vitis* türüdür. Türün gen merkezi Japonya, Kore ve Rusya'nın uzak doğusu olan Sakhalin adasıdır. Tür orijinal coğrafyasında süs asmaı ve geleneksel tıbbi bitki olarak kullanılmakta, çiçek yapısına bağılı olarak meyvelerinden yararlanılmaktadır. Tohumlarının transfer edilmesiyle Avrupa ve Kuzey Amerika'da yetiştirilmeye başlanmış ve süs asmaı olarak kullanılması değer kazanmıştır [15, 16].

Vitis coignetia, 'Crimson glory vine' adı ile tanınır. Asmalar oldukça kuvvetlidir. Ilıman kuşağın daha soğuk bölgelerinde düşük sıcaklıklara dayanıklıdır. Yaprakları oldukça büyük ve gösterişlidir. Yaprak dilimleri derin değildir, kalp şekilli yaprakların alt yüzü yün gibi tüylü, üst yüzü pürüzlüdür. Yaprak rengi gelişme döneminde koyu yeşil renkteyken, sonbaharda çok özel turuncu-kırmızı tonlara dönüşmektedir (Şekil 4). RHS tarafından bahçe sanatında liyakat ödülü verilmiştir. Dioik olan tür, dölleme biyolojisine bağılı olarak ürün verimi söz konusu olduğunda, küçük, mavi-siyah renkte ve çekirdekli tanelerden oluşan salkımlar oluşturmaktadır. Dioik çiçek yapısı nedeniyle süs asmaı olarak kullanıldığında, ürün oluşumunun isteğe bağılı olarak kontrol edilebilir [12, 15].

Şekil 4. a: *Vitis coignetia* asmaının gelişme dönemi (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü Bahçesi, fotoğraf: Sevil Cantürk) ve b: sonbahar yaprak renkleri [17]

***Vitis californica* Benth.**

Amerikan türü olan *Vitis californica*, Kuzey Amerika'nın Pasifik bölgelerine özgü yabancı türdür. Saf anaç olarak yararlanılabilir ayrıca üzümleri şarap yapımında kullanılabilir. Ancak genel olarak Amerikan türlerinde meyvelerin düşük kaliteli olduğu gerçeği bu tür için de geçerlidir. Parlak yeşil yapraklarının sonbahar kadar sarı-turuncu-kırmızı renk dönüşümleri göstermesi ve susuz koşullarda başarılı vejetatif gelişme kabiliyeti nedeniyle süs

asmaı olarak değerlendirilmesi önem kazanmıştır (Şekil 5). *Vitis californica* California eyaletinde bozulan doğal eko-coğrafyanın iyileştirilmesi ve tür içindeki allopatrik dengenin kurulması için kırsal planlamalarda başarıyla kullanılmıştır. Bu durum ekoloji ile uyumluluğun ötesinde genetik kaynakların ekolojik dengenin kurulmasındaki önemini vurgulanması ve farkındalık oluşturulması bakımından örnek oluşturmuştur [18]. Yabancı formlar arasından seçilmiş iki varyetesi, süs asmaı olarak değer kazanmıştır. Bunlar: 'Roger's Red' ve 'Walker Ridge' adı verilmiş olan formlardır [19].

•'Roger's Red': Yabancı formların korunması ve geliştirilmesi düşüncesinde kazanılmış bir varyetedir. Yabancı *Vitis californica* popülasyonundan seçilmiştir. Önceleri saf türe ait bir varyete olarak değerlendirilirken, günümüze yakın dönemde, doğal bir melez (*Vitis californica* × *Vitis vinifera* cv. Alicante Bouschet) olduğu moleküler olarak belirlenmiştir [18]. Hızlı gelişme gösteren, tırmanıcı ve sarılıcı özellikleri güçlü asmalardır. Yaprakları 3 dilimli görünümündedir. Yuvarlağımsı yaprakları gelişme döneminde soluk yeşil-gri renkte, sonbaharda ise keskin kırmızı renge dönüşmektedir. Küçük ve mor renkli taneleri kullanım için uygun tat ve kompozisyonda olmadığından, salkımların uzaklaştırılması önerilir. Yabancı formların korunması ve geliştirilmesi kapsamında öne çıkan bir varyete olmakla birlikte, külleme ve mildiyö hastalıklarından etkilenmektedir [15].

•'Walker Ridge': *Vitis californica* türü içinden seçilmiş bir formdur. En önemli özelliği orta büyüklükte çalı formu ile küçük alanlarda kullanılabilir olmasıdır. Gri-yeşil tondaki yaprak rengi sonbaharda sarı-turuncu renklere bezenir, böylece vejetatif aksam oldukça dekoratiftir [19].

Şekil 5. a: *Vitis californica* asmaında yaz gelişme dönemi [20] ve b: sonbaharda [15] yaprak şekli ve rengi

***Vitis amurensis* Rupr.**

Rusya'nın uzak doğu sınırları, Çin, Kore ve Japonya coğrafyasına ait bir türdür. Kuvvetli asmalar oluşturur. *Vitis* türleri içerisinde soğuklara en dayanıklı tür olup -40°C'ye kadar soğuklara dayanabilmektedir. Hastalık etmenlerine dayanımı da

oldukça yüksektir. Yeşilden kırmızı renge dönüşen büyük yaprak alanı nedeniyle süs asma olarak değerlendirilmektedir (Şekil 6). Ancak, gen merkezinin bitki türlerinin yetiştiriciliği için kritik sınırlar olan arktik altı ekolojileri de kapsamaması, *Vitis vinifera* L. yetiştiriciliğinin mümkün olmadığı bu alanlarda şaraplık üzüm yetiştiriciliği için kullanılmasını öne çıkarmaktadır [21, 22].

Şekil 6. a: *Vitis amurensis* asmalarında gelişme [23] ve b: sonbahar [24] dönemine ait görünüşler

Türler Arası Melezleme Çalışmalarında Süs Asmaları

Türler arası melezler iki veya daha fazla *Vitis* türü arasındaki melezleme çalışmalarının ürünleridir. Başta fungal hastalıklar, nematodlar, düşük sıcaklıklar olmak üzere çoklu biyolojik dirençlere sahip yeni genotipler elde edilmesini hedefleyen çalışmalar ile son 50 yılda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Yeni çeşit ve genotiplerin değerlendirilmesi süreçleri devam etmektedir. Türler arası melez bireylerde fizyolojik olarak asmaların vejetatif aksamında artış ve yaprak yapısında daha iri yapıların meydana gelmesinin sonucu olarak, süs formu anlamında değerlendirme potansiyeli olabilecek genotiplerin seçilmesi ikincil kazanım olmuştur [25]. *V. vinifera* ile Amerikan türleri arasında interspesifik ve intergenerik melezleme çalışmaları önemli bir alandır. Ancak yapılan kaynak tarama çalışmalarında süs asma olarak kullanılmakta olan türler arası melez genotip sayının oldukça az olduğu buna karşılık popülasyonlar değerlendirildikçe sayıların artabileceği düşüncesi ile karşılaşılmıştır. Günümüzde tanımlamaları yapılmış türler arası melez süs asmaları aşağıda açıklanmıştır.

• '*Ganzin Glory*' (*Vitis vinifera* L. × *Vitis rupestris* Scheele): Filokseraya dayanım için doğrudan verimli melezleme çalışmaları sırasında Fransa'da elde edilmiş melez birey ARG 9 süs asma olarak önerilmekte ve kullanılmaktadır. ARG 9 erkek çiçekli olması nedeniyle ürün vermeyen asmalar olarak vejetatif gelişme tercihlerinde öne çıkmaktadır. Yaz ortasından itibaren sarı-bakır-turuncu ve kırmızı

yaprak renk dönüşümlerine sahip oldukça kuvvetli kök sistemleri ile tırmanarak kapladıkları alanda çok uzun süreli varlıklarını koruyabildikleri bildirilmiştir [26].

• '*Southern Home*' (*Vitis rotundifolia* Michx. × *Vitis munsoniana* Simpson ex. Munson × *Vitis popenoei* Fennell × *Vitis vinifera* L.): Gerçek üzümler (Euvitis) ve Muscadine üzümleri (Muscadinia) arasındaki ilk melez bireydir. Tümüyle muscadine üzümlerinin karakterlerini taşıyan bir asmadır. Hastalık etmenlerine üstün bir kapasiteyle güçlü direnç göstermesi, farklı ekolojilere uyumu ve vejetatif özellikleri ile süs asma olarak tanımlanmıştır. Şekil 7'den izlenebileceği gibi, küçük salkımı ve az sayıdaki taneleri orta büyüklükte ve siyah renklidir. Yapraklar iri, yeşil ve parlak renkli olup, sonbahar renk dönüşümü bildirilmemiştir. Ayrıca yaprakların çınar yaprağına benzeyen yapısı ayrıcalıklı bir karakter olarak ifade edilmiştir [27, 28].

• '*Purpurium*' (*Vitis vinifera* L. *Ceauş alb.* × *Villard blanc*: *V. vinifera* L., *V. rupestris* Scheele, *V. aestivalis* Michx, *V. labrusca* L., *V. berlandieri* Planch): Hastalıklara direnç ile yüksek şarap kalitesini birleştirmek amacıyla yürütülen melezleme çalışmalarında elde edilmiştir. Yakın dönem çeşitlerinden olup, koyu kırmızı-mor renkli taneleri ve sonbaharda kırmızı tonlara dönüşen yaprakları ile süs asma potansiyelinin yüksek olduğu ıslahçı grubu tarafından ifade edilmiştir [25].

Şekil 7. Türler arası melez '*Southern Home*' süs asma [29]

SONUÇ

Asmalar vejetatif özellikleri, yaprak renkleri ve sonbahar renk dönüşümleri ile dış mekân bitki tasarımlarında kolay şekil verilebilen, tek başına veya diğer sarmaşık özellikteki bitki grupları ile birlikte büyük bir renk yelpazesi oluşturma kapasitesine sahip güçlü, sarılcı ve tırmanıcı bitkilerdir. Bu çalışmada incelenen kaynaklar *Vitis* türlerinin estetik dekoratif özellikleri ile farklı planlamalarda kullanımlarının yaygın ve sürdürülebilir olduğunu göstermiştir. Yabani asma türlerinden seçilen genotiplerin yanı sıra

türler arasındaki melezlemeler ile hastalık ve zararlılara, düşük sıcaklıklara dayanım gücüne sahip bireylerin elde edilmesi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu ilerlemelere karşılık, asmanın ve bağcılık kültürünün (*Vitis vinifera* L.) en önemli merkezlerinden biri olan Türkiye’de oldukça sınırlı ve genel olarak tasarım kavramından uzak geleneksel kullanımın yaygın olduğu söylenebilir. Miras niteliğindeki son derece zengin asma gen kaynaklarımız içerisinde süs bitkisi formlarının seçilmemiş olması dikkat çekici bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Son yıllarda bağ turizmi çerçevesinde insan-asma ilişkisinde görüllüğü kullanan programlar ise asmanın tasarım gücünü göstermekten farklı bir düzenleme içerisinde. Bu çalışmada incelenen kaynaklara bağlı olarak, dünyada kırsal alanların planlanması, park ve bahçe tasarımlarının yanı sıra doğal habitatın korunması ve iyileştirilmesi çalışmalarında asmaların yaygın olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca üzümleri ticari değere sahip olmayan asmaların dış mekân süs bitkisi olarak değerlendirilmesi, genetik kaynakların korunması bilincinin bir parçası olarak önem taşımaktadır.

Asmaların kısıtlı su kullanım yetenekleriyle kıraç alanları, kuvvetli kök yapılarıyla eğimli alanları değerlendirme yetenekleri dikkate alındığında, günümüzün ve geleceğin tasarım çalışmalarında yer verilmesi gereken bitkiler olduğu düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Orijinal fotoğraflarını paylaşarak çalışmamıza katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi Sevil CANTÜRK’e (Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü) teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

1. Wen, J., Lu, L.M., Nie, Z.L., Liu, X.Q., Zhang, N., Ickert-Bond, S., Gerrath, J., Manchester, S.R., Boggan, J., Chen, Z.D. 2018. A new phylogenetic tribal classification of the grape family (*Vitaceae*). *Journal of Systematics & Evolution* 56(4):262-272, doi:10.1111/jse.12427.
2. Dalley, S. 2013. The mystery of the hanging garden of Babylon, an elusive world wonder traced. Oxford University Press, Oxford, 279p, ISBN:978-0-19-966226-5.
3. Pudelska, K., Dudkiewicz, M., Krawiec, P. 2014. Cultivation of *Vitis vinifera* L. in the light of former publications and today in Poland. *Acta Agrobotanica* 67(3):3-12, doi:10.5586/aa.2014.039.
4. Nemutlu Erduran, F., Çelik, A. 2016. The importance and usage of grapevine as landscaping elements. *Journal of Agricultural Faculty of Uludag University* 30(Special Issue):686-691.
5. Ołędzki, R., Lutosławski, K., Nowicka, P., Wojdyło, A., Harasym, J. 2022. Non-commercial grapevines hybrids fruits as a novel food of high antioxidant activity. *Foods* 11:2216, <https://doi.org/10.3390/foods11152216>.
6. Bekçi, B., Dinçer, D., Bogenç, Ç. 2015. Kentsel peyzajda kullanılan *Vitis vinifera*’nın Bartın kent ölçeğinde değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi* 5(11):39-47, doi:10.16950/std.44432.
7. Süer, S., Keskin, N. 2023. Sürdürülebilir bağ ve şarap turizmi uygulamaları. *Bahçe* 52(Özel Sayı 1):258-268.
8. <https://www.daleysfruit.com.au/grape-ornamental-crimson-glory.htm>.
9. <https://images.app.goo.gl/ukcfadhigw7sxauu7>
10. <https://www.urbanvineyards.org/>
11. OIV, 2017. Distribution of the world’s grapevine varieties. International Organization of Vine and Wine, 53p, ISBN:979-10-91799-89-8.
12. <https://www.gardenia.net/>
13. <https://jatedisse.com/en/>
14. <https://www.egardengo.com/plant/vitis-vinifera-purpurea>
15. <https://landscapeplants.oregonstate.edu/plants/>
16. <https://sakohonten.co.jp/>
17. <https://mortonarb.org/plant-and-protect/trees-and-plants/crimson-glory-vine/>
18. Dangi, G.S., Mary Lou Mendum, M.L., Yang, J., Walker, M.A., John E., Preece, J.E. 2015. Hybridization of cultivated *Vitis vinifera* with wild *V. californica* and *V. girdiana* in California. *Ecology and Evolution* 5(23):5671-5684, doi:10.1002/ece3.1797.
19. USDA, 2022. California wild grape. United States Department of Agriculture, Natural Resources Conservation Service, Plant Guide, 5p. <https://www.nrcs.usda.gov/plantmaterials/capmcp13920.pdf>.
20. https://commons.wikimedia.org/wiki/file:vitis_californica_%28california_wild_grape%29_-_flickr_-_s._rae.jpg.
21. Liu, L.Y., Li, H. 2013. Review: Research progress in amur grape, *Vitis amurensis* Rupr. *Can. J. Plant Sci.* 93:565-575, doi:10.4141/cjps.2012-202.
22. Li, M.Y., Pei, X.X., Shi, N., Yang, Y.M., Fan, S.T., Sun, Y.F., Kong, Q.S., Duan, C.Q., Yu, K., Wang, J. 2024. Vol atomic differences among *Vitis amurensis* cultivars and its hybrids with *V. vinifera* revealed the effects of genotype, region,

- and vintage on grape aroma. Food Research International, 191, 114726. doi:10.1016/j.foodres.2024.114726.
23. <https://www.medeinos.lt/augalu-katalogas/v/amurinis-vynmedis-vitis-amurensis/>
24. <https://lincoln.recollect.co.nz/nodes/view/21109>.
25. Filimon, R.M., Rotaru, L., Filimon, V.R. 2022. Effects of exogenous growth regulators on agrobiological, technological and physiological characteristics of an interspecific grapevine cultivar. Biological Agriculture & Horticulture 39(2):91-114, doi:10.1080/01448765.2022.2126328.
26. Antcliff, A.J. 1988. Taxonomy-the grapevine as a member of the plant kingdom (In: Viticulture Vol.1, Eds: B.G. Coombe, P.R. Dry) Chapter 5:107-118. Winetitles, Adelaide, ISBN:1 875130 00 4.
27. Mortensen, J.A., Harris, J.W., Hopkins, D.L., Andersen, P.C. 1994. 'Southern Home': an interspecific hybrid grape with ornamental value. HortScience 29(11):1371-1372.
28. Conner, P.J. 2009. A century of muscadine grape (*Vitis rotundifolia* Michx.) breeding at the university of Georgia. Acta Horticulturae 827, doi:10.17660/actahortic.2009.827.83.
29. <https://www.youtube.com/watch?v=lahpdjikmsy> (Patric Corner: Southern Home Muscadine Review).